

ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ КАЈ ДЕЦАТА

Оралното здравје е состојба на устата, забите и орофацијалните структури кои им овозможуваат на поединците да вршат суштински функции како што се: јадење, дишење и зборување, и ги опфаќа психосоцијалните димензии како што се самодовербата, благосостојбата и способноста да се дружат и работат без болка, непријатност и срам. Оралното здравје варира во текот на животот од раното детство до староста, е составен дел на општото здравје и ги поддржува поединците да учествуваат во општеството и да го постигнат својот потенцијал. Оралните болести опфаќаат низа болести и состојби кои вклучуваат забен кариес, пародонтална болест (непцето), губење на забите, орален карцином, оро-забна траума, и вродени дефекти како што се расцеп на усна и непце. Оралните болести се меѓу најчестите незаразни болести ширум светот, кои погодуваат околу 3,5 милијарди луѓе. Додека глобалното оптоварување на состојбите на оралното здравје расте, особено во земјите со низок и среден приход, севкупниот товар на состојбите на оралното здравје врз услугите веројатно ќе продолжи да се зголемува поради растот на населението и стареењето.

Оралните болести непропорционално ги погодуваат најранливите и најзагрозените популации. Луѓето со низок социо-економски статус носат поголем товар од орални заболувања и оваа поврзаност останува во текот на животот, од раното детство до постара возраст, и без оглед на целокупното ниво на приход во земјата. Првите заби најчесто никнуваат околу шестиот месец по раѓањето, но кај некои бебиња можат да никнат порано или подоцна, па дури и по првата година од раѓањето. Најпрвин никнуваат на долната вилица, и тоа централните секачи, потоа на горната вилица – централните и латералните секачи, па продолжува така до 32-33 месец по раѓањето кога никнуваат сите 20 млечни заби.

Најчести орални болести се забниот кариес (расипување на забите), тешка болест на непцата, губење на забите и орален карцином. Нетретиралиот забен кариес е единствената најчеста состојба на глобално ниво, која погодува околу 2,5 милијарди луѓе. Тешката болест на непцата - главна причина за целосно губење на забите - се проценува дека влијае на 1 милијарда луѓе ширум светот. Секоја година се дијагностицираат околу 380 000 нови случаи на орален карцином.

Новиот глобален извештај за состојбата на оралното здравје објавен денеска од Светската здравствена организација (СЗО) ја дава првата сеопфатна слика за оптоварувањето на оралните болести со профили на податоци за 194 земји, давајќи уникатни сознанија за клучните области и маркери за оралното здравје кои се релевантни за креаторите на политики. Извештајот покажува дека речиси половина од светското население (45% или 3,5 милијарди луѓе) страда од орални болести, при што 3 од секои 4 заболени луѓе живеат во земји со низок и среден приход. Глобалните случаи на орални заболувања се зголемени за 1 милијарда во последните 30 години - јасен показател дека многу луѓе немаат пристап до превенција и третман на орални заболувања. Оралното здравје одамна е запоставено во глобалното здравје, но многу

орални болести може да се спречат и третираат со рентабилните мерки. СЗО е посветена на обезбедување насоки и поддршка на земјите, така што сите луѓе, каде и да живеат и без оглед на нивниот приход, треба да ги имаат знаењата и алатките потребни за да се грижат за своите заби и да пристапат до услугите за превенција и грижа кога им се потребни. Извештајот ги нагласува очигледните нееднаквости во пристапот до услугите за орално здравје, со огромен товар од орални болести и состојби кои ги погодуваат најранливите и најзагрозените популации. Луѓето со ниски примања, лицата кои живеат со попреченост, постарите луѓе кои живеат сами или во домови за нега, оние кои живеат во оддалечените и руралните заедници и луѓето од малцинските групи носат поголем товар од оралните заболувања. Овој модел на нееднаквости е сличен на другите незаразни болести како што се ракот, кардиоваскуларните заболувања, дијабетесот и менталните нарушувања. Факторите на ризик заеднички за незаразните болести како што се високиот внес на шеќер, сите форми на употреба на тутун и штетната употреба на алкохол придонесуваат за глобалната криза за оралното здравје.

Бариери за давање услуги за орално здравје

Само мал процент од глобалното население е покриено со основните услуги за оралното здравје, а оние со најголема потреба често имаат најмал пристап до услугите. Клучните бариери за обезбедување пристап до услуги за орално здравје за сите вклучуваат многу активности. Грижата за оралното здравје бара високи трошоци од џеб. Ова често води до катастрофални трошоци и значителен финансиски товар за семејствата и заедниците. Обезбедувањето на услуги за орално здравје во голема мера се потпира на високо специјализирани даватели на услуги кои користат скапа високотехнолошка опрема и материјали, а овие услуги не се во целост интегрирани со моделите на примарната здравствена заштита. Лошите системи за информирање и надзор, во комбинација со низок приоритет за јавното истражување на оралното здравје се главните тесни грла за развој на поефикасни интервенции и политики за оралното здравје.

Можности за подобрување на глобалното орално здравје вклучува: усвојување пристап за јавно здравје преку справување со заедничките фактори на ризик преку:

- промовирање на добро балансирана исхрана со малку шеќери, запирање на употребата на сите форми на тутун, намалување на потрошувачката на алкохол и подобрување на пристапот до ефективна и достапна паста за заби со флуор.

- планирање на услугите за орално здравје како дел од националното здравје и подобрување на интеграцијата на услугите за орално здравје во примарната здравствена заштита како дел од универзалната здравствена покриеност.

- рedefинирање на моделите на работна сила за орално здравје за да одговорат на потребите на населението и проширување на компетенциите на здравствените работници кои не се во стоматолошка заштита за да се прошири опфатот на услугите за орално здравје; и

- зајакнување на информациските системи преку собирање и интегрирање на податоци за оралното здравје во националните системи за следење на здравјето.

„Поставувањето на луѓето во срцето на услугите за орално здравје е критично ако сакаме да ја постигнеме визијата за универзално здравствено покривање за сите поединци и заедници до 2030 година“, рече д-р Бенте Микелсен, директор на СЗО за незаразни болести.

Изготвил: Флорија Хамид дипл.соц.работник

Извор: https://www.who.int/health-topics/oral-health#tab=tab_1, WHO highlights oral health neglect affecting nearly half of the world's population, достапно на 13.02.2023

SHËNDETI ORAL TEK FËMIJËT

Shëndeti oral është gjendja e gojës, dhëmbëve dhe strukturave orofaciale që i mundëson individëve të kryejnë funksione thelbësore si: të ngrënit, frymëmarrjen dhe të folurit, dhe përfshin dimensione psikosociale si vetëbesimi, mirëqenia dhe aftësia për t'u socializuar dhe punuar pa dhimbje, siklet dhe turp. Shëndeti oral ndryshon përgjatë jetëgjatësisë nga fëmijëria e hershme deri në pleqëri, është pjesë përbërëse e shëndetit të përgjithshëm dhe mbështet individët që të marrin pjesë në shoqëri dhe të arrijnë potencialin e tyre. Sëmundjet orale përfshijnë një sërë sëmundjesh dhe gjendjesh duke përfshirë kariesin dentar, sëmundjen periodontale (qiellzën), humbjen e dhëmbëve, kancerin oral, traumën oro-dentare dhe defektet e lindjes si çarja e buzës dhe qiellzës. Sëmundjet orale janë ndër sëmundjet më të zakonshme jo të transmetueshme në mbarë botën, duke prekur rreth 3.5 miliardë njerëz. Ndërsa barra globale e kushteve të shëndetit oral po rritet, veçanërisht në vendet me të ardhura të ulëta dhe të mesme, barra e përgjithshme e kushteve të shëndetit oral mbi shërbimet sigurisht do të vazhdojë të rritet për shkak të rritjes së popullsisë dhe plakjes.

Sëmundjet orale prekin në mënyrë disproporcionale popullatat më të rrezikuara dhe më të prekura. Njerëzit me status të ulët socio-ekonomik mbajnë një barrë më të madhe të sëmundjes orale dhe kjo lidhje mbetet gjatë gjithë jetës, nga fëmijëria e hershme deri në pleqëri dhe pavarësisht nga niveli i përgjithshëm i të ardhurave në vend. Dhëmbët e parë zakonisht dalin rreth muajit të gjashtë pas lindje, por te disa foshnje ato mund të mbijnë më herët ose më vonë, madje edhe pas vitit të parë të lindjes. Fillimisht ato mbijnë në nofullën e poshtme, përkatësisht në incizivët qendrorë, pastaj në nofullën e sipërme - prerëset qendrore dhe anësore, kështu që vazhdon deri në 32-33 muaj pas lindjes, kur dalin të 20 dhëmbët e qumështit.

Sëmundjet më të zakonshme të gojës janë kariesi (prishja e dhëmbëve), sëmundjet e rënda të mishrave të dhëmbëve, humbja e dhëmbëve dhe kanceri i gojës. Kariesi dentar i patrajtuar është gjendja e vetme më e zakonshme globale, duke prekur rreth 2.5 miliardë njerëz. Sëmundja e rëndë e mishrave të dhëmbëve - shkaku kryesor i humbjes totale të dhëmbëve - vlerësohet të prekë 1 miliard njerëz në mbarë botën. Rreth 380,000 raste të reja të kancerit oral diagnostikohen çdo vit.

Një raport i ri global mbi gjendjen e shëndetit oral i publikuar sot nga Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH) ofron pamjen e parë gjithëpërfshirëse të barrës së sëmundjes orale me profile të dhënash për 194 vende, duke ofruar njohuri unike në fushat kryesore dhe shënuesit e shëndetit oral që janë të rëndësishme për politikëbërësit. Raporti tregon se pothuajse gjysma e popullsisë së botës (45% ose 3.5 miliardë njerëz) vuan nga sëmundjet orale, me 3 në çdo 4 njerëz të prekur që jetojnë në vende me të ardhura të ulëta dhe të mesme. Rastet globale të sëmundjeve orale janë rritur me 1 miliardë në 30 vitet e fundit - një tregues i qartë se shumë njerëz nuk kanë qasje në parandalimin dhe trajtimin e sëmundjeve orale. Shëndeti oral është lënë pas dore prej kohësh në shëndetin global, por shumë sëmundje orale mund të parandalohen dhe trajtohen me masa me shpenzime efektive. OBSH-ja është e përkushtuar të ofrojë udhëzime dhe mbështetje për vendet në mënyrë që të gjithë njerëzit, kudo që jetojnë

dhe pavarësisht nga të ardhurat e tyre, duhet të kenë njohuritë dhe mjetet që u nevojiten për t'u kujdesur për dhëmbët e tyre dhe të kenë qasje në shërbimet dhe kujdesin parandalues kur u nevojitet. Raporti thekson pabarazitë e dukshme e qasjes në shërbimet e shëndetit oral, me një barrë të madhe të sëmundjeve dhe kushteve orale që prekin popullatat më të cenueshme dhe më të rrezikuara. Njerëzit me të ardhura të ulëta, njerëzit me aftësi të kufizuara, të moshuarit që jetojnë vetëm ose në shtëpi përkujdesjeje, ata që jetojnë në komunitete të largëta dhe rurale dhe njerëzit nga grupet minoritare mbajnë një barrë më të madhe të sëmundjeve orale. Ky model i pabarazive është i ngjashëm me sëmundjet e tjera jo të transmetueshme si kanceri, sëmundjet kardiovaskulare, diabeti dhe çrregullimet mendore. Faktorët e rrezikut të përbashkët për sëmundjet jo të transmetueshme si marrja e lartë e sheqerit, të gjitha format e përdorimit të duhanit dhe përdorimi i dëmshëm i alkoolit kontribuojnë në krizën globale të shëndetit oral.

Pengesat në ofrimin e shërbimeve të shëndetit oral

Vetëm një përqindje e vogël e popullsisë globale mbulohet nga shërbimet bazë të shëndetit oral dhe ata që kanë më shumë nevojë shpesh kanë më pak qasje në shërbime. Barrierat kryesore për ofrimin e qasjes në shërbimet e shëndetit oral për të gjithë përfshijnë shumë aktivitete. Kujdesi për shëndetin oral kërkon shpenzime të larta nga xhepi. Kjo shpesh çon në shpenzime katastrofike dhe një barrë të konsiderueshme financiare për familjet dhe komunitetet. Ofrimi i shërbimeve të shëndetit oral mbështetet shumë në ofrues shumë të specializuar që përdorin pajisje dhe furnizime të shtrenjta të teknologjisë së lartë dhe këto shërbime nuk janë plotësisht të integruara me modelet e kujdesit parësor. Sistemet e dobëta të informacionit dhe mbikëqyrjes, të kombinuara me një prioritet të ulët për kërkimin publik të shëndetit oral, janë pengesa kryesore për zhvillimin e ndërhyrjeve dhe politikave më efektive të shëndetit oral.

Mundësitë për të përmirësuar shëndetin oral global përfshijnë: adoptimin e një qasjeje të shëndetit publik duke adresuar faktorët e zakonshëm të rrezikut nëpërmjet:

- promovimi i një diete të mirëbalancuar me pak sheqer, ndalimi i përdorimit të të gjitha formave të duhanit, reduktimi i konsumit të alkoolit dhe përmirësimi i qasjes në pastë dhëmbësh me fluor efektiv dhe të përbalueshëm.

- planifikimi i shërbimeve të shëndetit oral si pjesë e shëndetit nacional dhe përmirësimi i integritetit të shërbimeve të shëndetit oral në kujdesin shëndetësor parësor si pjesë e mbulimit shëndetësor universal.

- ripërcaktimi i modeleve të fuqisë punëtore të shëndetit oral për t'iu përgjigjur nevojave të popullatës dhe zgjerimi i kompetencave të të punësuarve në shëndetin jo-stomatologjik për të zgjeruar fushën e shërbimeve të shëndetit oral; dhe

- forcimi i sistemeve të informacionit duke mbledhur dhe integruar të dhënat e shëndetit oral në sistemet nacional të monitorimit të shëndetit.

"Vendosja e njerëzve në qendër të shërbimeve të shëndetit oral është kritike nëse duam të arrijmë vizionin e mbulimit shëndetësor universal për të gjithë individët dhe komunitetet deri në vitin 2030," tha Dr Bente Mikelsen, Drejtor i OBSH-së për sëmundjet jo të transmetueshme.

Përgatiti: Floria Hamid, punëtore sociale e diplomuar

Burimi: https://www.who.int/health-topics/oral-health#tab=tab_1, WHO highlights oral health neglect affecting nearly half of the world's population, e qashme më datë 13.02.2023